

ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತರ ಪರಿಸರ ಪಚ್ಚೆ

ಶಿವರಾಜು ಎನ್.

ಸಂಶೋಧನಾರ್ಥಿ

ಕುವೆಂಪು ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಕೇಂದ್ರ, ಕುಪ್ಪಳಿ,
ಹಂಪಿ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ವಿಸ್ತರಣಾ ಕೇಂದ್ರ
ಶೀರ್ಷಿಕೆ ತಾ., ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆ.

Article Link: <https://aksharasurya.com/2023/05/shivaraju-n/>

ಮನುಷ್ಯ ಸಂಘ ಜೀವಿ. ಆತ ಸಮಾಜದ ನಿಕಟ ಸಂಪರ್ಕವಿಲ್ಲದೆ ಬಾಳಿ ಬದುಕಲಾರ. ನಾಗರೀಕತೆ ಆರಂಭವಾಗುವ ಮುಂಚಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಮಾನವ ಗುಹೆ, ಪೊಟರೆಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸಿಗುವ ಗಡ್ಡೆ, ಗೆಣಸು ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ನಾಗರೀಕತೆ ಬೆಳೆದಂತೆ ಮನುಷ್ಯ ತನ್ನ ನಡವಳಿಕೆ, ಜೀವನ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಶಿಸ್ತನ್ನು ರೂಪಿಸಿಕೊಂಡ. ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದವ, ನಂತರದ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸಲು ಶುರು ಮಾಡಿದ. ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ. ತನ್ನ ಬುದ್ಧಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ವ್ಯವಸಾಯ ಮಾಡಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ವಿವಿಧ ರೀತಿಯ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆದು ವಿವಿಧ ರೀತಿಯ ಆಹಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಂಶೋಧನೆ ಮಾಡಿದ. ಕಾಲಕಳೆದಂತೆ ಮಾನವ ಮತ್ತಷ್ಟು ಆಧುನಿಕನಾದ. ಆಧುನಿಕತೆ ಬೆಳೆದಂತೆ ಮನುಷ್ಯನ ಆಸೆ, ದುರಾಸೆಯಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಯಾಗಿ 'ಪ್ರಕೃತಿ'ಯನ್ನು ಶೋಷಣೆ ಮಾಡುವ ಪರಿಪಾಠ ಆರಂಭವಾಯಿತು. ಪ್ರಪಂಚದ ಜನಸಂಖ್ಯೆ ಬೆಳೆದಂತೆ ಲಕ್ಷಾಂತರ ಎಕರೆ ಅರಣ್ಯ ಕೃಷಿ ಭೂಮಿಯಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಯಾಯಿತು. ನಂತರದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಕೃಷಿ ಭೂಮಿ, ವಾಸಿಸುವ ಭೂಮಿಯಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿತವಾಯಿತು. ಮಾನವನ ಮಿತಿ ಮೀರಿದ ದುರಾಸೆಯಿಂದ ಪ್ರಪಂಚದ ಸಾಕಷ್ಟು ಅರಣ್ಯ ನಾಶವಾಗಿದೆ. ಹಲವಾರು ನದಿಗಳು ತಮ್ಮ ಹರಿಯುವಿಕೆಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿವೆ. ಮಿತಿ ಮೀರಿದ ರಾಸಾಯನಿಕಗಳ ಬಳಕೆಯಿಂದ ಅನ್ನ ಬೆಳೆಯುವ ಭೂಮಿ ವಿಷ ಭೂಮಿಯಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಯಾಗಿದೆ.

ವಿಶ್ವಕ್ಕೆ ಶೇ. 17 ರಷ್ಟು ಆಮ್ಲಜನಕವನ್ನು ಪೂರೈಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಪಶ್ಚಿಮ ಘಟ್ಟದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ನಾಗೇಶ ಹೆಗಡೆಯವರು ತಮ್ಮ "ಇರುವುದೊಂದೇ ಭೂಮಿ" ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾರೆ:

"ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಯಾವ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ನೀವು ಪಶ್ಚಿಮ

ಘಟ್ಟಗಳ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ದೂರವಿರಲಾರಿರಿ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ವಿದ್ಯುತ್ ದೀಪದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ನೀವು ಈ ಲೇಖನ ಓದುತ್ತಿದ್ದರೆ ಪಶ್ಚಿಮ ಘಟ್ಟಗಳಿಂದ ಹರಿದು ಬಂದು ನದಿಯೇ ನೀವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಬೆಳಕು ಹರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಹೊರಗೆ ಸುರಿಯುವ ಜಡಿಮಳೆ, ತೇವ ತುಂಬಿದ ಗಾಳಿಗೆ ಆ ಘಟ್ಟ ಸಾಲುಗಳೇ ಕಾರಣ. ಇದೀಗ ತಾನೇ ತಂದಿಟ್ಟ ಬಿಸಿ ಕಾಫಿ ಹೀರುತ್ತಿದ್ದೀರೋ, ಪ್ರಾಯಶಃ ಕಾಫಿ ಮಾಡಲು ಪಶ್ಚಿಮ ಘಟ್ಟದ್ದೇ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಬಳಸಿರಬಹುದು. ಕಾಫಿಯಂತೂ ಅಲ್ಲಿಯದೇ ಆಯಿತು. ಅದನ್ನು ತುಂಬಿ ತಂದ ಅಲ್ಯುಮಿನಿಯಂ ಲೋಟಕ್ಕೂ ಪಶ್ಚಿಮ ಘಟ್ಟಗಳ ಬಾಕ್ಸಾಯಿಟ್ ಖನಿಜವನ್ನೇ ಉಪಯೋಗಿಸಿರಬಹುದು. ಕಾಫಿ ಕುಡಿದು, ಲವಂಗ, ಎಲಕ್ಕಿ ಮಿಶ್ರಿತ ಸುವಾಸನೆಯ ಅಡಿಕೆ ಪುಡಿ ಬಾಯಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡರೆ ಮತ್ತೆ ಆ ಘಟ್ಟಗಳ ನೆನಪಾಗಬೇಕು”¹ ಪಶ್ಚಿಮ ಘಟ್ಟಗಳು ಕೇವಲ ಆರು ರಾಜ್ಯಗಳ ಆಸ್ತಿಯಲ್ಲ. ಜಾಗತಿಕ ಆಸ್ತಿ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ನಾಗೇಶ ಹೆಗಡೆ ಅವರ ಮಾತುಗಳು ಪುಷ್ಟೀಕರಿಸುತ್ತವೆ.

ಹೊಸಗನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪರಿಸರವನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂಬ ಹಂಬಲ ಬೆರಳೆಣಿಕೆಯಷ್ಟು ಸಾಹಿತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ ಸಾಹಿತಿಗಳ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕಡಲ ತಡಿಯ ಭಾರ್ಗವ, ಕೋಟದ ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತರು ಅಗ್ರಗಣ್ಯರಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾರೆ. “ಆಡು ಮುಟ್ಟದ ಸೊಪ್ಪಿಲ್ಲ ಕಾರಂತರು ಕೈ ಹಾಕದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರವಿಲ್ಲ” ಎನ್ನುವ ಮಾತಿನಂತೆ ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಕಾರಗಳಲ್ಲೂ ಪಶ್ಚಿಮ ಘಟ್ಟಗಳನ್ನೂ, ಸುಂದರ ಕರಾವಳಿ ತೀರವನ್ನೂ ಸಂರಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂಬ ಹಂಬಲವಿದೆ. ಪರಿಸರ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಕಾರಂತರು ಅಷ್ಟೊಂದು ಪ್ರಬಲ ಚಿಂತನೆಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಕಾರಣ ಅವರು ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದ ಪರಿಸರವೇ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ‘ನನ್ನ ಊರಿನ ಸೊಗಸುಗಳು’ ಎನ್ನುವ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಕಾರಂತರು ತಮ್ಮ ಪರಿಸರದ, ನಿಸರ್ಗದ ಚೆಲುವನ್ನು ಹೀಗೆ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. “ನನ್ನ ಊರು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಚೆಲುವಿನಿಂದ ತುಂಬಿದ ಊರು. ಭಟ್ಟಳದಿಂದ ತೊಡಗಿದರೆ ನೀಲೇಶ್ವರದ ತನಕ, ಸಮುದ್ರದಿಂದ ತೊಡಗಿದರೆ ಪಶ್ಚಿಮಘಟ್ಟಗಳ ತನಕ ಸೊಗಸು ತುಂಬಿ ಸೂಸುತ್ತಿರುವುದು. ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರಲ್ಲಿ ನದಿಗಳು, ತೋಡುಗಳು, ಗುಡ್ಡಗಳು, ಬೆಟ್ಟಗಳು, ಕಾಡುಗಳು, ಅನಂತವಾಗಿ ಪಸರಿಸಿರುವ ಸಮುದ್ರ ಬೇರೆ. ಬೆಳಗಾಯಿತೆಂದರೆ ನೀಲ ಪರ್ವತ ರಾಜನಿಂದ ಉದಯಿಸುವ ಸೂರ್ಯ, ಸಂಜೆಯಾಯಿತೆಂದರೆ ಪಡುಕಡಲಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುವ ದಿನಕರ”² ಈಗಿನವರು ಟ್ರೆಕ್ಕಿಂಗ್ ಎಂದು ಕರೆಯುವ ಪರ್ವತಗಳನ್ನೇರುವ ಸಾಹಸಗಳನ್ನು ಕಾರಂತರು ತಮ್ಮ ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಮಾಡುತ್ತಾ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಮೈಲುಗಟ್ಟಲೆ ಕಾಲ್ನಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ

ಗುಡ್ಡ ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನೇರಿ ಪ್ರಕೃತಿ ಸೌಂದರ್ಯ ವೀಕ್ಷಣೆ ಅವರಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ಹವ್ಯಾಸವಾಗಿತ್ತು. ಮೈಲುಗಟ್ಟಲೆ ದೋಣಿ ಪ್ರಯಾಣವೂ ಅವರಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದದ್ದು. ಈ ಅನುಭವಗಳನ್ನು ಅವರು 'ಮರಳಿ ಮಣ್ಣಿಗೆ', 'ಬೆಟ್ಟದ ಜೀವ', 'ಕುಡಿಯರ ಕೂಸು', 'ಚಿಗುರಿದ ಕನಸು' ಕಾದಂಬರಿಗಳಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ದುಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.

ಕಾರಂತರು ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅದರಲ್ಲೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಥೆ ಕಾದಂಬರಿಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಹೋರಾಟದ ಕಣವಾಗಿ, ಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಬೆಟ್ಟದ ಜೀವ ಕಾದಂಬರಿಯ ಗೋಪಾಲಯ್ಯನವರು ಪ್ರಕೃತಿಯೊಡನೆ ಹೋರಾಡುತ್ತಲೇ ಬದುಕನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. 'ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡಾತ'ದ ಮಲೆಮನೆಯ ಮಂಜಪ್ಪನಂತಹವರೂ ಗೋಪಾಲಯ್ಯನವರಂತೆಯೇ ತಲೆ ಮಾರುಗಳಿಂದ ಕಾಡು, ಬೆಟ್ಟ ಕಡಿದು ಗದ್ದೆ ತೋಟ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಮಳೆಗಾಲದ ಒಂದು ದಿನ ಗುಡ್ಡ ಜರಿದು ಅವರ ಮನೆ, ಚರ ಸ್ವತ್ತುಗಳೆಲ್ಲ ಮಣ್ಣಿನಡಿ ಹೂತು ಹೋಗಿ ತಲೆಮಾರುಗಳ ಬದುಕೆಲ್ಲ ಮಣ್ಣು ಪಾಲಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತಿ ಮನುಷ್ಯನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಮೀರಿರುವಂತಹದು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಕಾರಂತರು 'ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡಾತ' ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪರಿಸರ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾನವನ ಆದ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಬೇಕೆಂದು ಅವರು ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ನಂಬಿದರು. ಅವರು ಇಪ್ಪತ್ತರ ದಶಕದಿಂದಲೇ ಬರಹ, ಭಾಷಣಗಳ ಮೂಲಕ ಶುದ್ಧ ನೆಲ, ಪರಿಶುದ್ಧ ಜಲ, ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರೇಮ, ಜೀವ ವೈವಿಧ್ಯಗಳ ಕು-ರಿತು ತಿಳುವಳಿಕೆ ಮುಂತಾದ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾ ಬಂದಿದ್ದರು. ತಮ್ಮ ಕೊನೆಗಾಲದ ಎರಡು ದಶಕಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಕ ಸಂಚಾರ, ನ್ಯಾಯಾಂಗ ಹೋರಾಟ, ಬರಹ, ಭಾಷಣಗಳ ಮೂಲಕ ಪರಿಸರವನ್ನು ಕುರಿತು ಜನಜಾಗೃತಿ ಮೂಡಿಸಲು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ದುಡಿದಿದ್ದರು. 1989ರಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಿಂದ ಪಾರ್ಲಿಮೆಂಟಿನ ಸದಸ್ಯತ್ವಕ್ಕಾಗಿ ಚುನಾವಣಾ ಕಣಕ್ಕಿಳಿದು ಹೋರಾಟ ಮಾಡಿದ್ದು, ಕೈಗಾ ಅಣುಸ್ಥಾವರದ ವಿರುದ್ಧ ನಾಡಿನ ರಾಜಕೀಯ ವರಿಷ್ಠರ ಗಮನ ಸೆಳೆಯಲೇ ಹೊರತು ಅಧಿಕಾರ ಲಾಲಸೆಯಿಂದಲ್ಲ. ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ದಟ್ಟವಾದ ಅರಣ್ಯ, ವಿಶಾಲವಾದ ಕರಾವಳಿಯನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂದು ಅವರು ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರು. ಕರಾವಳಿ, ಪಶ್ಚಿಮ ಘಟ್ಟಗಳ ಪ್ರಕೃತಿ ಈ ಶತಮಾನದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಸಹಜ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಶಿವರಾಮಕಾರಂತರ ಕಾದಂಬರಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಈಗ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಆ ಮೂಲ ರೂಪ, ಕುದುರೆ ಮುಖದಂತಹ ಅದಿರು ಯೋಜನೆ, ವಾರಾಹಿ, ಕಾಳಿ, ಲಿಂಗನಮಕ್ಕಿಗಳಂತಹ ಜಲವಿದ್ಯುತ್ ಯೋಜನೆಗಳಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಬದಲಾಗಿದೆ.

ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ನೈಸರ್ಗಿಕ ಖಜಾನೆಯಾಗಿರುವ ಸಹ್ಯಾದ್ರಿ ಪರ್ವತ ಸಾಲು ಇಂದು ಮಾನವನ ದಾಳಿಗೆ ತುತ್ತಾಗಿದೆ.

ಪೋಲಂಕಿ ರಾಮಮೂರ್ತಿಯವರು ಪ್ರಕೃತಿ ಮತ್ತು ಮನುಷ್ಯನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕುರಿತು ಕಾರಂತರು ಪರಿಭಾವಿಸುವ ಬಗೆಯನ್ನು ಕುರಿತು “ಕಾರಂತರ ಕಾದಂಬರಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿಸರ್ಗ ಮಾನವ ಸಂಬಂಧಗಳು” ಎಂಬ ತಮ್ಮ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಮಾತುಗಳು ಮಹತ್ವ ಪೂರ್ಣವಾದವು. “ಕಾಡು ಮತ್ತು ಪ್ರಕೃತಿ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಚಿಕ್ಕವನನ್ನಾಗಿಸುವ ಪರಿ ‘ಬೆಟ್ಟದ ಜೀವ’ ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಆದರೆ ಕುವೆಂಪುರವರು ತಮ್ಮ ‘ರಾಮಾಯಣ ದರ್ಶನಂ’ನಲ್ಲಿ ಕಾಡು ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಅಲ್ಲನನ್ನಾಗಿಸದೇ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅವನನ್ನು ಬೆಳೆಸಿ ಬೃಹತ್ತುಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ” ಎಂದು ಹೇಳಿರುವ ಮಾತುಗಳು ಬೆಟ್ಟದ ಜೀವ ಕಾದಂಬರಿಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸರಿಯಾಗಿದೆ. ‘ಮರಳಿಮಣ್ಣಿಗೆ’ ಕಾದಂಬರಿಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬೇರೆಯೇ ಬಗೆಯಲ್ಲಿದೆ.³ ಬೆಟ್ಟದ ಜೀವ ಕಾದಂಬರಿಯ ನಾಯಕ ಹಾಗೂ ಮುಖ್ಯ ಪಾತ್ರಧಾರಿ ಗೋಪಾಲಯ್ಯನವರು ಯಾರ ಸಹಾಯವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಕಾಡನ್ನು ಕಡಿದು ತೋಟ ಮಾಡಿದ ರೀತಿ ಬೆರಗುಗೊಳಿಸುವಂತಹುದ್ದು. ಕಾಟುಮೂಲೆಯಂತಹ ನಿಸರ್ಗದಲ್ಲಿರುವ ಮನುಷ್ಯ ಹೊರಜಗತ್ತಿನ ಸಂಪರ್ಕವಿಲ್ಲದ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ ಶಿವರಾಮಯ್ಯನವರು ಅಂತರ್ಮುಖಿಯಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ನಾರಾಯಣಯ್ಯನಾಗಲೀ, ಗೋಪಾಲಯ್ಯನಾಗಲೀ, ಈ ಬಗೆಯ ಅಂತರ್ಮುಖಿತೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದವರು.

ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೋಟ ಕಾರಂತರ ಹುಟ್ಟೂರು. ಆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಒಂದೆಡೆ ಆಳವಾದ ಕಡಲು ಇನ್ನೊಂದೆಡೆ ಜೀವ ವೈವಿಧ್ಯಕ್ಕೆ ಹೆಸರಾದ ನಿತ್ಯಹರಿದ್ವರ್ಣದ ಕಾಡುಗಳಿಂದಾವೃತವಾದ ಪಶ್ಚಿಮ ಘಟ್ಟಗಳು. ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ 22 ನದಿಗಳಿಂದ ಆವೃತವಾದ ಕರಾವಳಿ. ಇಂತಹ ವಿಶಿಷ್ಟ ವಿನೂತನ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಕಾರಂತರಲ್ಲಿ ‘ಪರಿಸರ ಪ್ರಜ್ಞೆ’ ರಕ್ತಗತವಾಗಿ ಬಂದಿತ್ತು.

ಮನುಷ್ಯ ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಶಿಶುವಾಗಿ ಇರುತ್ತಾನೋ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಆತನಿಗೆ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ತೊಂದರೆಗಳಿಲ್ಲ. ‘ಬೆಟ್ಟದ ಜೀವ’ ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ಗೋಪಾಲಯ್ಯನವರು ನಿರೂಪಕರನ್ನು ಕರೆದಾಗ ನಿರೂಪಕರು ಹೇಳುವ ಮಾತುಗಳು ತುಂಬಾ ಮಾರ್ಮಿಕವಾಗಿವೆ. “ಆಗಲಿ ಹೋಗುವುದಾದರೆ ಹೋಗುವ, ನಿಮ್ಮ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಿದರೂ ದೇವಲೋಕದಲ್ಲಿ ತಿರುಗಿದ ಹಾಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ನೀರು, ಸಸ್ಯ ಸಮೃದ್ಧಿ ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ

ಸುಂದರವಾದ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಜನರು ಎಂಥೆಂಥ ಬರಡು ಬೆಂಗಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸ ಮಾಡುತ್ತಾರಲ್ಲ”⁴ ಕಾರಂತರು ‘ಬೆಟ್ಟದ ಜೀವ’ ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ಕರಾವಳಿ ಭಾಗದ ದಟ್ಟವಾದ ಅರಣ್ಯದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ತುಂಬಾ ಅದ್ಭುತವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕೃತಿ ಮಾನವನ ಬದುಕಿನ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗ. ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದಲೇ ವಿಕಾಸವಾದ ಮಾನವ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲೇ ಬದುಕಿದ್ದಾನೆ. ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುವ, ಗೌರವಿಸುವ ಆಚರಣೆಗಳು ನಮ್ಮ ಜನಪದದಲ್ಲಿವೆ. ಹಳೆಯ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿ ಪೂಜೆಯ ಚಿತ್ರಣವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಗಂಗೆಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುವ ಸಂದರ್ಭ, ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುವ ಸಂದರ್ಭ ಪ್ರಕೃತಿ ಪೂಜೆಯ ಭಾಗಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಸಂಸ್ಕೃತಿ ವಿಕಾಸದ ಮೊದಲ ಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಮಾನವ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಅಗಾಧ ಶಕ್ತಿಗೆ ಭಯಪಟ್ಟು ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ದೇವರೆಂದು ಭಾವಿಸತೊಡಗಿದ. ಬೆಂಕಿಯ ಸರ್ವಭಕ್ಷಕವನ್ನು ಕಂಡು ಭಯಗೊಂಡು ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ದೇವರೆಂದು ಪೂಜಿಸಿದ. ಹಾಗೆಯೇ ನೀರು, ಗಾಳಿ, ಆಕಾಶ, ಭೂಮಿ, ಬೆಂಕಿ ಇವುಗಳು ಪಂಚಭೂತಗಳೆನಿಸಿಕೊಂಡವು.

ಪ್ರಕೃತಿ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ತತ್ವವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುವ ಕಾರಂತರ ಕಾದಂಬರಿಗಳ ಪೈಕಿ ‘ಕುಡಿಯರ ಕೂಸು’ ಕಾದಂಬರಿಗೆ ಮಹತ್ವದ ಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಕುಡಿಯರ ಕಾಡಿನ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಎದುರಿಸಬೇಕಾದ ಹಲವು ಆಪತ್ತು, ಸಾವು, ನೋವುಗಳಿಗೆ ‘ಕಲ್ಕುಡಕೆ’ನೆಂಬ ಭೂತವೇ ಕಾರಣವೆಂದು ತಿಳಿದು ಆ ಭೂತದ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಭಯಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಾರೆ. ಕುಡಿಯರಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗದ ಪ್ರಕೃತಿಯ ವಿಕೋಪಗಳನ್ನು ಅವರು ಧೈವದ ಪ್ರಕೋಪವೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರಿಯತೆ ಕುಡಿಯರ ಜೀವನ ಕ್ರಮದಲ್ಲೇ ಅಡಗಿದೆ. ಕರಿಯ ಕಾಳರು ಕರಡಿ ಮರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಾಗಲೀ, ಕರಿಯ ಆನೆ ಮರಿಯನ್ನು ಸಾಕುವುದಾಗಲೀ ಅವರ ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರಿಯತೆಗೆ ನಿದರ್ಶನ. ಪರಿಸರ ಪ್ರೇಮಿಗಳಾದ ಮಲೆ ಕುಡಿಯರು ಐಷಾರಾಮಕ್ಕಾಗಿ ಭೇಟಿಯಾಡುವ ಮೃಗ ವ್ಯಸನಿಗಳಲ್ಲ.

ಸರ್ಕಾರದ ಯೋಜನೆಗಳಿಂದ ಅದರಲ್ಲೂ ಅಣೆಕಟ್ಟುಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಾಗುವ ವೈಪರೀತ್ಯಗಳ ತಲ್ಲಣವನ್ನು ‘ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡಾತ’ ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ‘ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡಾತ’ ಕಾದಂಬರಿಯ ಮುಖ್ಯ ಪಾತ್ರಧಾರಿ ಮಲೆಮನೆ ಮಂಜಪ್ಪನವರು ಗೋಪಾಲಯ್ಯನವರಂತೆಯೇ ತಲೆಮಾರುಗಳಿಂದ ಕಾಡು ಬೆಟ್ಟ ಕಡಿದು ಗದ್ದೆ, ತೋಟ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಸಹ ಮಳೆಗಾಲದ

ಒಂದು ದಿನ ಗುಡ್ಡ ಜರಿದು ಅವರ ಮನೆ ಚರಸ್ವತ್ತುಗಳೆಲ್ಲ ಮಣ್ಣಿನಡಿ ಹೂತು ಹೋಗಿ ತಲೆಮಾರುಗಳ ಬದುಕೆಲ್ಲ ಮಣ್ಣುಪಾಲಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಲಿಂಗನಮಕ್ಕಿ ಅಣೆಕಟ್ಟು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡುವ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಶರಾವತಿ ನದಿಗೆ 'ಹಿರೇಭಾಸ್ಕರ' ಅಣೆಕಟ್ಟು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು. ಈ ಅಣೆಕಟ್ಟೆಯ ನಿರ್ಮಾಣದಿಂದ ಮಲೆಮನೆ ಮಂಜಪ್ಪನವರ ಬದುಕಿನಲ್ಲಾದ ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ಕಾರಂತರು 'ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡಾತ' ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ಅದ್ಭುತವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ಹಿರೇಭಾಸ್ಕರದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಶರಾವತಿ ಅಣೆಕಟ್ಟಿನಿಂದ ಮಲೆಮನೆಗೆ ಸುತ್ತಿಬಳಸಿ ಹೋಗಬೇಕಾದ ಸಂದರ್ಭ ಬಂದಿತ್ತು. ಶರಾವತಿ ನದಿಯ ನೀರಿನಿಂದ ಉತ್ಪಾದಿಸಿದ ವಿದ್ಯುತ್ ಕೋಲಾರದವರೆಗೂ ಜನರ ಮನೆಯನ್ನು ಬೆಳಗಿತು. ಶರಾವತಿ ನದಿಗೆ ನೀರು ಒದಗಿಸುವುದು ಮಂಜಪ್ಪನವರ ಜಮೀನಿನಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ಹಳ್ಳದ ನೀರಿನಿಂದ. ಅವರ ಮನೆಗೆ ಮಾತ್ರ ವಿದ್ಯುತ್ ಸೌಲಭ್ಯ ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ. ಆ ಕುರಿತು ಮಂಜಪ್ಪನವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ. "ಬಲ್ವಿನ ದೀಪವನ್ನು ನೋಡದೆಯೇ ನನ್ನ ಅಜ್ಜ ಈ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸುಖವಾಗಿದ್ದ. ನಾನು ನೋಡಿದ್ದೇನೆ ಅದರ ಸಂಭ್ರಮವನ್ನು. ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಚಿಮಣಿ ದೀಪ, ಲಾಟೀನು ಬೆಳಕು ಸಾಕು". ಮಳೆಗಾಲದ ಒಂದು ದಿನ ಮಂಜಪ್ಪನವರ ಮನೆಯ ಹಿಂಭಾಗದ ಗುಡ್ಡ ಜರಿದು ಮಳೆ ಮಣ್ಣಿನಡಿ ಹೂತು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಅತೀ ಮಳೆ ಸುರಿಯುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪಶ್ಚಿಮ ಘಟ್ಟ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಗುಡ್ಡಗಳು ಜರಿದು ಬೀಳುವುದು ಅಸಂಭವವಲ್ಲ. ಅಂತಹ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನು ಕಾರಂತರು 'ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡಾತ' ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಮಲೆಮನೆ ಮಂಜಪ್ಪನವರಂತಹ ಅನುಕೂಲಸ್ಥ ರೈತರು ಸಹ ಪ್ರಕೃತಿ ವಿಕೋಪದಿಂದ ಕೆಲವೇ ನಿಮಿಷಗಳಲ್ಲಿ ನಿರಾಶ್ರಿತರಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ಮನುಷ್ಯ ಎಷ್ಟೇ ಬುದ್ಧಿವಂತನಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ, ವಿಜ್ಞಾನ, ತಂತ್ರಜ್ಞಾನ ಎಷ್ಟೇ ಮುಂದುವರೆದಿದ್ದರೂ ಸಹ, ಪ್ರಕೃತಿಯ ಮುಂದೆ ಮನುಷ್ಯ ಶಿಶುಸಮಾನ. ಮನುಷ್ಯನ ಹೆಡೆಮುರಿ ಕಟ್ಟುವ ತಾಕತ್ತು ಪ್ರಕೃತಿಗಿದೆ. ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಬರದಲ್ಲಿ ತನಗರಿವಿಲ್ಲದಂತೆಯೇ ತನ್ನ ಅವಸಾನಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸಮಾಜದ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಬೇಕು. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಹಾನಿಯಾಗದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗಬೇಕು. "ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಅಮಾಯಕರ ಪಾತ್ರ ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣವಾದದ್ದು. ಸರಿ ಸುಮಾರು 90ರ ದಶಕದಲ್ಲಿ ಆರಂಭವಾದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಮಂತ್ರ ಪಠಣವು ಇಂದು ಭಾರತ ದೇಶಾದ್ಯಂತ ತನ್ನ ಕಥಂ ಬಬಾಹುಗಳನ್ನು ಚಾಚಿದೆ. ಇಂದು ಯಾವುದೇ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಮತ್ತು ದೇಶವನ್ನು

ಮೌಲ್ಯಮಾಪನ ಮಾಡುವವರು ಆಯಾ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಆಗಿರುವ ರಸ್ತೆಗಳು, ಬೃಹತ್ ಉದ್ಯಮಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಆಧರಿಸಿಯೇ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾರೆ. ಯಾವುದೇ ಕಾರಣ-ಕ್ಕೂ ಆಯಾ ಪ್ರದೇಶದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಆಗಿರುವ ಪಲ್ಲಟಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾತಾಡುವುದಿಲ್ಲ”⁶ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಭರದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯ ತನ್ನ ಋಷಿಯನ್ನು ಕಳೆದು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಅತಿಯಾದ ನಗರೀಕರಣದಿಂದ ಸಾಕಷ್ಟು ಕೃಷಿ ಭೂಮಿ, ಅರಣ್ಯ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿದೆ. ಅರಣ್ಯ ನಾಶದಿಂದ ಆಮ್ಲಜನಕ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ಕಾಯಿಲೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿದೆ.

ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತರು ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ವಾಸ್ತವ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನೋಡುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಿ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮರಳಿ ಮಣ್ಣಿಗೆ ಕಾದಂಬ-ರಿಯಲ್ಲಿ ಕರಾವಳಿಯ ಬಡ ಕೃಷಿಕರಾಗಿ ಪಾರೋತಿ, ಸರಸೋತಿಯರು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಜೊತೆ ಉಳಿವಿಗಾಗಿ ಹೋರಾಡುವ ಚಿತ್ರಣವಿದೆ. ದೈನಂದಿನ ಅಡಿಗಾಗಿ ಬೇಕಾದ ಉರುವಲಿಗಾಗಿ ಅವರು ಪಡುವ ಕಷ್ಟ ಕೆಲವು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಿಗೆ ವಸ್ತುವಾಗಿದೆ.

ಪರಿಸರ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಯುವಕರ ಪಾತ್ರ, ಅದರಲ್ಲೂ ವಿದ್ಯಾವಂತ ಯುವಕರು ಮುಖ್ಯ ಪಾತ್ರ ನಿರ್ವಹಿಸಲೇಬೇಕೆಂದು ಕಾರಂತರು ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರು. ‘ಚಿಗುರಿದ ಕನಸು’ ಕಾದಂಬರಿಯ ನಾಯಕ ದೆಹಲಿಯ ನಿವಾಸಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಕಾರಣಾಂತರಗಳಿಂದ ತನ್ನ ಜನ್ಮ ಸ್ಥಳವಾದ ‘ಬಂಗಾಡಿ’ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ವಾಸಸ್ಥ ಬಂದಾಗ ಆತನಿಗೆ ಹಲವಾರು ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಎದುರಾಗುತ್ತವೆ. ಪ್ರಕೃತಿಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಊರಿನ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ಹರಿಯುವ ಹೊಳೆಯ ನೀರನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ವಿದ್ಯುತ್ ತಯಾರು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಬರಡು ನೆಲದಲ್ಲಿ ಕಾಡು ಬೆಳೆಸಿ ಅಲ್ಲಿನ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ನೀರು ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ನಾವು ಓದಿದ ಉನ್ನತ ಶಿಕ್ಷಣದಿಂದ ಉದ್ಯೋಗ ಪಡೆಯುವುದು ದೊಡ್ಡ ವಿಚಾರವಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಓದಿನಿಂದ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ಒಳಿತಾಗಿದೆ ಎಂಬುದರ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ನಮ್ಮ ಓದಿನ ಮೌಲ್ಯ ನಿರ್ಧಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಶಂಕರ ನಗರದಲ್ಲಿದ್ದವನು, ಉನ್ನತ ವ್ಯಾಸಂಗ ಮಾಡಿದವನು. ಅವನು ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿದ್ದರೆ ಉನ್ನತ ನೌಕರಿ ಪಡೆದು ಆರಾಮವಾಗಿರಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಆತ ಹಾಗೆ ಮಾಡದೇ ತನ್ನ ಊರಿನ ಉಳಿವಿಗಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಉಪಸಂಹಾರ:

ವಿಜ್ಞಾನ, ತಂತ್ರಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಸಾಧನೆ ಎಷ್ಟೇ ಇದ್ದರೂ ಅದಕ್ಕೆ

ಸರಿಸಾಟಿಯಾಗಿ ನಮ್ಮ ವೈಫಲ್ಯಗಳು ಗುಡ್ಡದಷ್ಟಿವೆ. ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತರ ಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದಂತಹ ದಟ್ಟವಾದ, ವಿಶಾಲವಾದ ಅರಣ್ಯ ಇಂದು ಮಲೆನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಕರಾವಳಿ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಪಳಗಿಸುವ ಮಾನವನ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ಪದೇ ಪದೇ ವಿಫಲವಾಗುತ್ತಿವೆ. ಕಳೆದ 8-10 ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಕರಾವಳಿ, ಮಲೆನಾಡು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮಳೆಯ ಪ್ರಮಾಣ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿದೆ. ಅತಿಯಾದ ರಸಾಯನಿಕಗಳ ಬಳಕೆಯಿಂದ ಮಣ್ಣು ವಿಷವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಪ್ಲಾಸ್ಟಿಕ್ ಕಡಲನ್ನು ಸೇರುತ್ತಿದೆ. ಪ್ರಕೃತಿ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಜನರು ಬೀದಿಗಳಿಗಿದ್ದು ಹೋರಾಟ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ ಇದೆ. ಪ್ರಕೃತಿಯ ನಡುವೆ ನಾವು ಬದುಕುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ಈ ಪ್ರಕೃತಿ ನಮಗೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನೀಡುತ್ತಿದೆ. ಇದನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬ ಅರಿವು ನಮಗಿರಬೇಕು. ಸಾರ್ವಜನಿಕರು, ಜನಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು, ಸರ್ಕಾರದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಈ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಯನ್ನು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ ಒಳಿತು. ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ತೊಂದರೆ ಕೊಡಬಾರದು ಮತ್ತು ನಾಶಗೊಳಿಸಬಾರದು ಎಂಬ ತಿಳುವಳಿಕೆ ಬಹಳ ಮುಖ್ಯ. ಪ್ರಕೃತಿ ವಿಕೋಪಗೊಂಡರೆ ಅದನ್ನು ತಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಕೊನೆ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು:

1. ನಾಗೇಶ ಹೆಗಡೆ, ಇರುವುದೊಂದೇ ಭೂಮಿ, ಭೂಮಿ ಬುಕ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, 1998, ಪು: 147.
2. ಸುಮಿತ್ರ ಎಲ್. ಸಿ., ಕಾಡು-ಕಡಲು, ಶಿವರಾಮಕಾರಂತರ ಅಧ್ಯಯನ ಕೇಂದ್ರ, ಪುತ್ತೂರು, 2007, ಪು: 77.
3. ಸುಮಿತ್ರ ಎಲ್. ಸಿ., ಕಾಡು-ಕಡಲು, ಶಿವರಾಮಕಾರಂತರ ಅಧ್ಯಯನ ಕೇಂದ್ರ, ಪುತ್ತೂರು, 2007, ಪು: 65.
4. ಶಿವರಾಮಕಾರಂತ, ಬೆಟ್ಟದ ಜೀವ, ಸಪ್ನ ಬುಕ್ ಹೌಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, 2021, ಪುಟ: 113.
5. ಸುಮಿತ್ರ ಎಲ್. ಸಿ., ಕಾಡು-ಕಡಲು, ಶಿವರಾಮಕಾರಂತರ ಅಧ್ಯಯನ ಕೇಂದ್ರ, ಪುತ್ತೂರು, 2007, ಪು: 99.
6. ಸುರೇಶ ಬಿ., ಪುಟ್ಟಕ್ಕನ ಹೈವೇ, ಮಣಿಪಾಲ ಪ್ರೆಸ್, ಮಣಿಪಾಲ, 2022, ಪು: 4.

ಆಕರ ಗ್ರಂಥಗಳು:

1. ನಾಗೇಶ ಹೆಗಡೆ, ಇರುವುದೊಂದೇ ಭೂಮಿ, ಭೂಮಿ ಬುಕ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, 1998.
2. ಮಾಲಿನಿ ಮಲ್ಯ, ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ, ನವ ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು, 2017.
3. ಸುಮಿತ್ರ ಎಲ್. ಸಿ., ಕಾಡು ಕಡಲು, ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ ಅಧ್ಯಯನ ಕೇಂದ್ರ, ಪುತ್ತೂರು, 2007.
4. ಸುರೇಶ ಬಿ., ಪುಟ್ಟಕ್ಕನ ಹೈವೇ, ಮಣಿಪಾಲ ಪ್ರೆಸ್, ಮಣಿಪಾಲ, 2022.
5. ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ, ಬೆಟ್ಟದ ಜೀವ, ಸಪ್ನ ಬುಕ್ ಹೌಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, 2021.